

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „DUMITRU STĂNILOAE”
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
DOMENIUL TEOLOGIE SISTEMATICĂ – MORALĂ
TEZĂ DE DOCTORAT

Viața în Hristos în orizontul autorității și libertății morale
- Rezumatul tezei -

COORDONATOR: PR. PROF UNIV. DR. GHEORGHE POPA

DOCTORAND: PR. RUSCAN MIHAI FILARET

IAȘI, 2019

CUPRINS

LISTĂ DE ABREVIERI / 4

1. INTRODUCERE / 5

- 1. 1. Motivația și scopul alegerii temei / 7
- 1. 2. Stadiul actual al cercetării / 9
- 1. 3. Obiectivele și limitele cercetării / 12
- 1. 4. Metodologia cercetării / 13
- 1. 5. Structura generală a lucrării / 14

I. AUTORITATE ȘI LIBERTATE. DELIMITĂRI CONCEPTUALE / 16

- I. 1. Conceptul de autoritate și semnificațiile sale / 18
- I. 2. Conceptul de libertate și semnificațiile sale / 21
- I. 3. Relația vie și dinamică dintre autoritate și libertate / 22
 - I. 3. 1. Raportul dintre autoritate și libertate din perspectiva antichității grecești / 24
 - I. 3. 2. Autoritate și libertate în gândirea romană / 27
 - I. 3. 3. Evoluția conceptelor de autoritate și libertate în Evul Mediu / 29
- I. 4. Sensurile moderne ale raportului dintre autoritate și libertate / 31
 - I. 4. 1. Distincția actuală dintre autoritate morală și putere percepută ca dominare / 32
 - I. 4. 2. Autoritate și putere în manifestările politice / 38
 - I. 4. 3. Relația dintre puterea politică și autoritatea spirituală / 40

II. TEMEIURILE TEOLOGICE ALE AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII / 43

- II. 1. Autoritate și libertate în orizontul Revelației Vechiului și Noului Testament / 45
 - II. 1. 1. Autoritatea lui Dumnezeu și formele sale de manifestare / 51
 - II. 1. 2. Libertatea lui Dumnezeu și formele sale de manifestare / 54
- II. 2. Omul: chip al lui Dumnezeu înzestrat cu autoritate și libertate / 56
 - II. 2. 1. Exercițarea autorității și libertății în despărțire de Dumnezeu / 62
 - II. 2. 2. Perversiunea autorității și libertății omului prin alegerea răului / 65
 - II. 2. 3. Consecințele căderii omului în perspectiva afirmării autorității și libertății / 71

III. RESTAURAREA AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII PRIN ÎNTRUPAREA FIULUI LUI DUMNEZEU/76

- III. 1. Întreita slujire ca temei al autorității și libertății morale / 82
 - III. 1. 1. Dimensiunea cruciformă a autorității și libertății / 86
 - III. 1. 2. Paradoxul fericirilor oglindit în autoritatea ca slujire și libertatea ca robie/ 89
- III. 2. Iisus Hristos - izvor de autoritate manifestată în slujire liberă / 95
 - III. 2. 1. Superioritatea autorității și libertății în Hristos / 100
 - III. 2. 2. Amplificarea autorității - *ἐξουσία* prin slujire liberă – *διακονία* / 104
- III. 3. Modelul de autoritate slujitoare ca fundament al misiunii apostolice / 105
 - III. 3. 1. Autoritate și libertate în slujirea cuvântului și a fraților / 109
 - III. 3. 2. Autoritatea și libertatea apostolică în raport cu puterea seculară / 110

IV. AUTORITATE ȘI LIBERTATE ÎN VIAȚA MORALĂ CREȘTINĂ / 114

- IV. 1. Biserica lui Hristos – spațiu al edificării autorității și libertății morale / 119
 - IV. 1. 1. Echilibrul dintre autoritate și libertate realizat în Biserică / 126
 - IV. 1. 2. Dimensiunea sacramentală a afirmării autorității și libertății / 136
- IV. 2. Asceză întru Hristos pentru dobândirea autorității și libertății morale / 141
 - IV. 2. 1. Omul firesc și omul duhovnicesc în căutarea autorității și libertății / 149
 - IV. 2. 2. Transformarea omului firesc în om duhovnicesc / 154
- IV. 3. Îndumnezeirea – izvor al autorității și al libertății / 159
 - IV. 3. 1. *Libertatea mării fiilor lui Dumnezeu* (Romani 8, 21) ca dar al lui Hristos/163
 - IV. 3. 2. Autoritate și libertate exercitate în slujirea și sfințirea întregii creații / 165

V. IPOSTAZE DEVIANTE ALE MANIFESTĂRII AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII / 174

- V. 1. Înstrăinarea de Dumnezeu și posesivitatea egoistă / 183
 - V. 1. 1. Abuzul de autoritate și îngrădirea libertății celuilalt / 185
 - V. 1. 2. Pierderea autorității și renunțarea la libertate prin patimi / 189
- V. 2. Afirmare autonomă în căutarea autorității și a libertății / 194
 - V. 2. 1. Teoria *morții lui Dumnezeu* ca bază a instituirii autonomiei omului / 198
 - V. 2. 2. Perspectivă autonomă în alcătuirea legilor / 202
- V. 3. Degradarea autorității omului și efectele asupra libertății / 207
 - V. 3. 1. Autoritarismul / 210
 - V. 3. 2. Tirania și terorismul / 213
- V. 4. Respingerea autorității morale și afirmarea libertății nelimitate / 218

V. 4. 1. Contestarea și protestul / 223

V. 4. 2. Liberalismul / 227

V. 4. 3. Libertinajul / 230

VI. COORDONATELE ETICE ALE EXERCITĂRII AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII / 232

VI. 1. Responsabilitatea morală / 234

VI. 1. 1. Conștientizarea limitelor / 237

VI. 1. 2. Respectarea libertății celuilalt / 244

VI. 1. 3. Comuniunea și slujirea asumate liber / 249

VI. 2. Temeiurile relației dintre autoritate și libertate / 254

VI. 2. 1. Egalitatea și fraternitatea / 256

VI. 2. 2. Iubirea responsabilă / 261

VI. 2. 3. Ascultarea liberă / 268

VI. 3. Omul liber ca autoritate autentică / 275

VI. 3. 1. Cunoașterea Adevărului / 278

VI. 3. 2. Alegerea și săvârșirea binelui / 285

VI. 3. 3. Dobândirea sfințeniei / 288

❖ Concluzii / 295

❖ Bibliografie / 298

Viața în Hristos în orizontul autorității și libertății morale

- REZUMATUL TEZEI -

CUVINTE CHEIE: Autoritate, libertate, viață morală, relație, autoritarism, autonomie, dominație, putere, liberalism, libertinaj, restaurare, slujire, egalitate, fraternitate, robie, patimă, posesivitate, abuz, iubire, ascultare, supunere, limite, responsabilitate.

1. PRECIZĂRI INTRODUCATIVE

Societatea contemporană se află într-un amplu proces de transfigurare, generat de modificările existențiale apărute în urma conflictelor politice, a tensiunilor religioase și a secularizării. Toate aceste probleme așază în prim-plan două concepte deosebit de importante pentru viața omului: 1. autoritatea și 2. libertatea. Pe de o parte, observăm că accentuarea excesivă a autorității a degenerat în autonomie și autoritarism¹, iar pe de altă parte, apelul disperat la darul libertății l-a condus pe om spre liberalism și libertinaj². Neputința găsirii unui echilibru între cele două concepte reprezintă o dramă a modernității, pentru că aceste extreme constituie ipostaze deviate care afectează profund devenirea omului în orizontul unei existențe spirituale.

În aceste condiții, se impune cu prioritate reevaluarea temeiurilor autorității și libertății din perspectivă teologică, pentru că, în esență, cele două concepte sunt daruri ale lui Dumnezeu pentru om. Acest demers este *facilitat* de domeniul Moralei creștine, care se referă cu precădere la legătura omului cu Dumnezeu și cu semenii săi³. Teologia Morală, preocupată profund de această relație dintre autoritate și libertate, consideră că autoritatea autentică, deși pune anumite hotare în calea libertății, nu intră în conflict cu aceasta și nu o desființează, întrucât limitarea libertății are la bază consimțământul persoanei. Privind astfel relația dintre

¹ În acest sens Andrei Pleșu afirma: „Instituțiile, de la Biserică la Stat, de la Școală la justiție, sunt pândite, toate, de riscul autoritarismului. Părinții tind să fie prea autoritari cu copiii, bărbații – prea autoritari cu femeile, profesorii – prea autoritari cu elevii. Conceptul autorității a alunecat pe nesimțite, spre statutul ingrat al unui antonim al libertății”. A se vedea: Andrei PLEȘU, *Parabolele lui Iisus*, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 122.

² „Unul din marile rele ale timpului nostru este că majoritatea oamenilor nu recunosc decât un număr restrâns de principii generale de morală. În consecință se lasă prea multă libertate conștiințelor eronate și conștient îmbolnăvite. În numele libertății se dă curs unei libertăți pornografice, mijloacelor anticoncepționale, avortului etc. Statul, prin autoritatea sa, are datoria de a garanta libertatea conștiinței morale sănătoase și bune, dar nu libertinismul conștiinței falsificate și bolnave. Altfel se ajunge ca cei buni să sfârșească prin a fi supuși de violența celor răi”. A se vedea: Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe POPA, *Introducere în Teologia morală*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 142.

³ Cf. Georgios MANTZARIDIS, *Morala creștină*, trad, Diac. Cornel Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 177.

autoritate și libertate, omul care trăiește în Hristos nu va resimți îngrădirile impuse de autoritate ca pe o privațiune, ci ca pe o recunoaștere a propriei libertăți⁴.

2. METODOLOGIA CERCETĂRII

Pentru a realiza o expunere sistematică a subiectului am făcut apel la câteva metode de cercetare specifice acestui nivel de studiu. Am folosit în anumite situații *metoda comparativă* pentru a face o legătură între trecut și prezent în privința terminologiei. Aceasta a avut ca obiectiv observarea modului în care au fost asumate cele două concepte în filosofia antică și în exprimarea medievală sau modernă. Aceași metodă am folosit-o pentru a privi comparativ între căutarea autorității și libertății prin mijloace convenționale și dezvoltarea acestora în Biserică în comuniune cu Hristos și cu semenii.

În situațiile în care conceptele au fost preluate în alte domenii de cercetare, din afara spațiului teologic am folosit *metoda analitică*, pentru a face o distincție între autoritatea înțeleasă ca dominare și putere și autoritatea morală recunoscută liber de către ceilalți, nu doar ca efect al unor prerogative, ci ca demnitate și prestigiu al unei persoane cu caracter moral. Iar în dorința de a sistematiza și de a sintetiza câteva elemente care ne pot ajuta să distingem autoritatea și libertatea autentică de cele utilitariste am folosit *metoda sintetică*.

3. AUTORITATE ȘI LIBERTATE. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Întrucât majoritatea termenilor au o bogată etimologie și istorie individuală, nici termenii autoritate și libertate nu fac abstracție de acest fapt. Sensul cuvintelor a cunoscut o adevărată transformare conceptuală odată cu dezvoltarea societăților. Privit din prisma limbii latine *autoritatea* are la bază verbul *ageo*, care arată dinamismul, mișcarea, agerimea, și verbul *augere* care înseamnă *a rodi, a face să crească* printr-o lucrare sacră⁵. Conceptul exprimă puterea divină, care, prin însăși principiul ei, face să ființeze⁶. Totodată, conceptul trimite la ideea de putință și de cauză primordială. Cuvântul „învederează că un lucru sau o ființă posedă eficacitatea necesară începerii prielnice a unei acțiuni”⁷. Din rădăcina acestui

⁴ Arhim. Sofronie SAHAROV, *Nevoința cunoașterii lui Dumnezeu*, trad. Ierom. Rafail Noica, ed. a II-a, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2013, p. 295.

⁵ „În cele mai vechi utilizări ale sale, *augere* indică nu faptul sporirii a ceea ce există, ci actul producerii din propriul sine, act creator”. A se vedea: Émile BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, trad., note și postfață de Dan Slușanschi, Ed. Paideia, București, 2005, p. 369.

⁶ Jean-Claude FREDOUILLIE, *Dicționar de civilizație romană*, trad. Șeban Velescu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 29.

⁷ Pierre GRIMAL, *Istoria romană*, vol. I., trad. Eugen Cizek, Ed. Minerva, București, 1973, p. 152.

cuvânt este extras substantivul *auktor -oris*, pentru a descrie persoana care dă naștere având calitatea de: părinte, întemeietor, conducător, sfătuitor, creator⁸.

Din terminologia greacă extragem termenul *ἐξουσία* – *exousia*⁹, pentru a defini noțiunea de *autoritate*¹⁰. Acesta provine de la verbul *ἔξεστι* - *exesti*¹¹ și definește conceptul de autoritate înțeles ca permisiune, îngăduință, privilegiu, demnitate, influență etc. Foarte interesantă este și descrierea *Dicționarului grec-francez*, care leagă autoritatea - *ἐξουσία* de capacitatea de a alege și de libertate¹². Aceste calități sunt dobândite de omul care este pregătit să renunțe la viciile sale și să se dedice unei trăiri virtuoză¹³. *Exousia* descoperă capacitatea sau *putința* omului de a cunoaște adevărul, de a săvârși binele și de a cultiva frumosul¹⁴. Privit în acest sens, conceptul de autoritate depășește ideea de putere înțeleasă uneori ca dominare în dimensiunea politică.

4. RELAȚIA DINTRE AUTORITATE ȘI LIBERTATE

Legătura armonioasă dintre autoritate și libertate, privită din perspectiva vieții morale creștine, constă în faptul că ambele concepte se detașează de constrângere¹⁵. Asumate din punct de vedere teologic aceste concepte devin daruri dumnezeiești, pe care omul le poate pune în lucrare într-un mod desăvârșit numai în relație cu Dumnezeu - Izvorul acestora. Aceasta presupune alegerea binelui în locul răului și asumarea răspunderii pentru opțiunea manifestată. Amplificarea darului libertății sau al autorității în relație cu Dumnezeu nu exclude posibilitatea de alegere, nici nu anulează demnitatea omului. Numai un om liber poate avea autoritate morală, iar această libertate presupune „efortul de a te elibera și de a te orienta spre valorile și realitățile, uneori personale, care-ți dau garanția că vei rămâne ceea ce ești și vei evolua spre ceea ce trebuie să fii”¹⁶.

⁸ Aurelia HANGANU, *Fondul enciclopedic de termeni de origine greco-latină*, Ed. Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 2011, p. 56.

⁹ A se vedea: André SCRIMA, *Funcția critică a credinței*, trad. Anca Manolescu, Ed. Humanitas, București, 2011, pp. 194-195.

¹⁰ Maurice CARREZ, François MOREL, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, trad. de Gheorghe Badea, Ed. Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 1999, p. 108.

¹¹ Verb derivat din *ἔστι*, care ne trimite la ideea de existență, de subzistență sau ființare. Vezi: *A Greek – English Lexicon*, Edited at the Clarendon Press, Oxford, 1996, p. 599.

¹² Anatole BAILLY, *Dicționar grec-francez*, Ed. Hachete, Paris, 1996, p. 712. Din această perspectivă autoritatea presupune ca subiectul ei să fie un om liber, capabil să descopere și altora libertatea.

¹³ Leonard KREIGER, *Dictionary of the history of ideas*, ed. Philip Wiener, 5 vol., New York, 1973, p. 141.

¹⁴ G. IOANIDU, *Dicționar elino-românesku*, Tipografia Statului, București, 1864, p. 829.

¹⁵ Constrângerea are nevoie de autoritate, fie și tratată cu ură, fie ea și neautentică, dar incontestabilă. A se vedea: Feodor M. DOSTOIEVSKI, *Scrieri politice*, trad. Ilie Danilov, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 94.

¹⁶ Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile RĂDUCA, *Libertatea, funcția de-a alege între bine și mai bine*. A se vedea: <http://ziarullumina.ro/libertatea-functia-de-a-alege-intre-bine-si-mai-bine-74835.html>. Accesat: 24.04.16.

Din analiza etimologică a conceptelor de libertate și autoritate am observat că, în esență, noțiunile se presupun una pe cealaltă. Nu poate exista autoritate autentică fără libertate. În același timp vom observa pe parcursul lucrării că omul detașat de posesiunea egoistă a lucrurilor, liber de afectele reproșabile, are autoritate morală și este asumat ca atare. Esența acestei autorități și criteriul prin care se distinge autoritatea autentică de cea utilitaristă este sfințenia vieții. Aceasta este dobândită prin înfăptuirea liberă a binelui, care presupune „participarea noastră la ceea ce este Binele în Sine, raportându-ne neconținut la: legea morală și la conștiința morală prin voință liberă”¹⁷. Din această raportare a faptelor noastre la principiile morale fundamentale amintite se naște viața morală.

Moralitatea are la bază credința care nu este altceva, decât acceptarea adevărului bazat pe autoritate, iar valoarea acestei autorități este dată de convingerea statornică fără constrângere în inima celui care crede. Și are valoare autoritatea aceea care își propune drept țintă: „să-i facă pe oameni întotdeauna mai liberi, așa încât să poată continua să prelucreze și să transforme lucrurile dobândite pe calea autorității, în lucruri cunoscute, voite și săvârșite prin propriile lor puteri și prin libertatea lor de alegere”¹⁸. Apare aici o legătură frumoasă între autoritate și libertate. Ele nu se exclud atunci când se afirmă reciproc. Din perspectivă teologică „autoritatea și libertatea sunt principii corelative, astfel încât libertatea este definită în raport cu limita ei autoritară, iar autoritatea este definită în raport cu libertatea pe care trebuie s-o mărginească”¹⁹.

Deci, aceste două noțiuni nu sunt contradictorii, pentru că se pot completa una cu cealaltă. Este necesar să înțelegem că „libertatea nu e reală, adică nu e stabilă, sigură și garantată, decât dacă e și autoritate; altfel, o libertate fără formă și garanție se numește haos. Trebuie înțeles că, de sus și până jos, existența e garantată simultan de libertate și autoritate”²⁰. Autoritatea morală recunoaște și apără libertatea de alegere. În același timp, libertatea omului nu poate exista, dacă nu este în concordanță cu preceptele unei autorități morale²¹. Dacă oamenii nu recunosc manifestarea autorității morale și încalcă frecvent libertatea celuilalt, ei vor respecta autoritatea din frică și vor căuta libertatea ca necesitate.

¹⁷ Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe POPA, *op. cit.*, p. 54.

¹⁸ Max WEBER, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, trad. Ihor Lemnij, Ed. Humanitas, București, 2003, p. 70.

¹⁹ Paul EVDOKIMOV, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad., prefață și note, Teodor Baconschi, Ed. Anastasia, București, 1993 p. 110.

²⁰ Pr. Prof. Univ. Dr. George REMETE, *Ființa și credința*, vol. III, Ed. Paideia, București, 2016, p. 407.

²¹ Pavel BRATIOTIS, *Autoritate și libertate în teologia ortodoxă*, trad. Pr. Dr. Olimp Căciulă, Ed. Tipografia Mănăstirii Cernica, 1940, pp. 5-6.

Pentru a evita aceste ipostaze „este nevoie de o autoritate *inefabilă*, indiscutabilă, adică o astfel de autoritate în fața căreia omul să se supună liber”²².

Respingerea oricărei autorități sau preferința pentru libertate nelimitată pot deforma caracterul omului. În lipsa unei relații dinamice între autoritate și libertate pot apărea devieri precum *autonomia* sau *anarhia*²³. Acestea afectează viața morală, pentru că libertatea fără prezența creatoare a unei autorități conduce la dezordine și suferință²⁴. Pentru evitarea acestora, încă din cele mai înaintate vremuri, s-a precizat necesitatea unei relații între autoritatea celui care poruncește și libertatea celui care ascultă. Aceasta cuprinde pe toți oamenii care trăiesc în societate și, în special, pe cei care se află pe calea desăvârșirii spirituale. Atunci când greșim un om cu autoritate morală ne poate muștra, iar asumarea acesteia ne poate reface psihic și elibera sufletește. Dacă nu suntem pregătiți și primim muștrarea, atunci o vedem ca pe o sentință a unei autorități juridice, pregătită să ne priveze de libertate.

5. TEMEIURILE TEOLOGICE ALE AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII

Asumarea unui mod de viață moral este posibilă prin cunoașterea temeiurilor teologice ale autorității și libertății. Acestea pot fi observate foarte bine în exprimările sfinților părinți legate de existența și conlucrarea Persoanelor Sfintei Treimi. „Este obligatoriu să înțelegem dintru început că Existența însăși este în absolut un paradox autoritate/libertate. Fiind Ființa și Persoana Supremă, Dumnezeu este autoritate. Tocmai absolutul constituie însă și libertatea Lui”²⁵. Astfel, orice exercitare a autorității are ca model această lucrare a Preasfintei Treimi²⁶. „Ca Treime transcendentă, Dumnezeu este plenitudinea liberă a existenței, având totul în Sine, și nimic nu-l silește să mai adauge ceva la existența Sa. Treimea explică atât existența lumii, cât și faptul că ea este deosebită de El după ființă, adică e o existență din alt plan, sau creată”²⁷.

Plecând de la lucrarea Preasfintei Treimi, temeiurile teologice ale acestor concepte pot fi observate din două direcții: 1. atunci când analizăm lucrarea Preasfintei Treimi în lume²⁸ și

²² Arhim. Paulin LECCA, *Adevăr și pace*, Ed. Bizantină, București, 2003, p. 270.

²³ În mișcările anarhiste, autoritatea este privită ca limitare, ca hotar care trebuie trecut pentru a simți adevărata libertate. Odată depășite aceste limite, libertatea apare ca nemăsurată, ea este totul. În umbra acestei libertăți totale „Fuerbach anunță *eliberarea de orice alienare*, iar Dostoievski face bilanțul final, proclamând adevărul ultim al arbitrariului revoluționar: *libertatea sau moartea*”. Vezi: Paul EVDOKIMOV, *op. cit.*, p. 111.

²⁴ Mihail CIOCĂLTEU, *Autoritate și libertate*, Ed. Tipografia Curierul Judiciar S.A., București, 1943, p. 3.

²⁵ Pr. Prof. Univ. Dr. George REMETE, *op. cit.*, p. 400.

²⁶ A se vedea: IPS DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Sfințenia – conținut și scop al autorității eclesiale și al puterii învățătoarești*, în rev. *Candela Moldovei*, An XI, Nr. 8-9, Iași, 2002, p. 6.

²⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed. Basilica, București, 2013, p. 462.

²⁸ Idem, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, Ed. IBMBOR, București, 2012, p. 21.

2. atunci când înțelegem raportul dintre Dumnezeu și om stabilit la creație²⁹. Aceste direcții ne ajută să înțelegem că „lumea creată reprezintă dovada existenței unui Dumnezeu bun, liber și conștient”³⁰. Totodată, rațiunile lumii descoperă taina lui Dumnezeu. Universul creat și omul așezat în el ca *iconom* descoperă faptul că autoritatea lui Dumnezeu se manifestă ca iubire, bunătate, providență, libertate. El nu creează lumea silit și nici nu silește omul să-i fie recunoscător pentru darurile primite³¹.

6. IISUS HRISTOS CA MODEL DE AUTORITATE ȘI LIBERTATE

Odată cu întruparea Fiului lui Dumnezeu, omul are în față un model autentic pentru așezarea sa în orizontul autorității și libertății morale. Exprimarea Sfintei Scripturi ne lasă imaginea unui Hristos care este concomitent: *Împărat* al iudeilor - βασιλεὺ τῶν Ἰουδαίων, (Matei 27, 29, Ioan 19, 14, Apocalipsa 17, 14) și *Slujitor* al fraților și al lui Dumnezeu - οὐκ ἤλθεν διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι (Matei 20, 28; Evrei 2, 17; 4, 14; 5, 1). Privirea în ansamblu a Împăratului Hristos care slujește liber ne creează imaginea sublimă a Mântuitorului – *Pantocrator* - Παντοκράτωρ, care este susținător și împlinitor³² mai accentuat decât *autocrator* - αὐτοκράτωρ, care este legat de puterea absolută concentrată în mâna unei persoane³³. El nu este doar *Stăpânul cerului și al pământului* (Fapte 17, 24), ci este și *Slujitorul* care a fost El însuși *ispitit* și poate să-i ajute acum pe cei încercați (Evrei 2, 18). El privește din înălțimea cea sfântă a Lui și coboară pe pământ *ca să audă suspinul celor ferecați, să dezlege pe fii celor omorâți* (Psalmul 101, 20-21). Brațele ridicate ale *Pantocratorului* binecuvintează, îmbrățișează și orientează lumea spre *calea eliberatoare*³⁴.

²⁹ „Omul, așadar, liber de toate prejudecățile pământești și păcătoase, trăiește libertatea Preasfintei Treimi în care fiecare Persoană divină Se dăruiește deplin celorlalte Persoane și conține în viața celorlalte Persoane”. A se vedea: IPS IRINEU, Mitropolitul Olteniei, *Omul după chipul nemuritor al lui Dumnezeu este făcut în timp și trăiește în veșnicie*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, Anul LXV, nr. 1-4, Craiova, 2014, p. 43.

³⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 462.

³¹ În acest sens Sfântul Maxim Mărturisitorul preciza: „Dumnezeu, fiind Făcător din veci, creează când voiește prin Cuvântul cel de o ființă și prin Duhul, pentru bunătatea Sa nemărginită. Să nu întrebi: Pentru care motiv le-a făcut acum, odată ce e pururea bun? Fiindcă înțelepciunea ființei nemărginite e nepătrunsă”. A se vedea: SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste. A patra sută*, cap. 3. P. 129, *apud*, Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 463.

³² Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 11.

³³ Cf. <https://www.thefreedictionary.com/Autokrator>. Accesat: 18.06.18.

³⁴ Observăm și în acest concept o înrudire cu ideea de autoritate, privită ca element care susține, menține și întreține o stare de fapt. Autoritatea lui Dumnezeu, privită ca slujire din iubire, susține lumea și o binecuvintează ca să se dezvolte armonios. În calitatea sa de *Logos* etern al Tatălui, Fiul Se întrupează și vine în mijlocul creației (Ioan 1, 11), ca s-o transfigureze. „Legătura organică dintre Hristos, Biserica și creație rezultă din binecuvântarea pe care slujitorul lui Hristos o acordă poporului credincios în timpul Sfintei Liturghii, invocând pe Mântuitorul ca Pantocrator: *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi, cercetează via aceasta pe care a zidit-o dreapta Ta și o desăvârșește pe ea!*. A se vedea: Pr. Prof. Dr. Dumitru POPESCU, *Iisus Hristos Pantocrator*, Ed. IBMBOR, București, 2005, p. 250.

Întruparea Mântuitorului Hristos ne face posibilă intrarea și persistarea într-un raport concret cu El. Aceasta este o experiență a unei realități, care intră în comuniune cu omul „printr-o continuă transcendere de la mine și peste mine, și pe care o simt ca pe limita și autoritatea absolută a mea, dar, totodată, și, tocmai de aceea, ca pe sprijinul absolut și ca pe izvorul, care dă creștere și adâncime continuă intimității mele”³⁵. Pentru om, această *transcendere* este posibilă prin împărtășirea din viața Domnului Hristos. Aceasta ne face să fim liberi cu adevărat (Ioan 8, 36) și să avem viața Lui (Ioan 5, 25) ca izvor de viață veșnică (Ioan 6, 40). Unindu-se cu Hristos prin viața sacramentală, omul dobândește adevărata autoritate și libertate, pentru că are posibilitatea să convertească pornirile egoiste în daruri și puteri, orientate spre aproapele său aflat în suferință.

Pentru a nu afecta libertatea omului, Dumnezeu găsește o cale, prin care să-l ridice din robie la libertate și din moarte la viață. Aceasta este *concentrată* în cele trei direcții ale slujirii Sale: pedagogică, arhierescă și împărătească. Ca învățător desăvârșit Domnul Hristos ne conduce către *Adevărul care eliberează* (Ioan 8, 32); ca arhieru, ne deschide calea către întâlnirea cu Dumnezeu – izvorul autorității, la care nu se poate intra decât în stare de jertfă³⁶. Iar ca împărat supune stăpânirea diavolului și oferă omului autoritatea, care poate fi exercitată numai în raport cu modelul Său de a împărăți. Acesta este concentrat în momentul spălării picioarelor ucenicilor (Ioan 13, 1-17), prezentat liturgic în *Joia cea Mare*, dinaintea Sfintelor Paști. Aspectul foarte important, pe care îl subliniază părintele Dumitru Stăniloae în acest context este acela că „deși direcțiile lucrării sunt trei, lucrarea însăși nu se desparte”³⁷.

Întreita slujire a lui Hristos ca temei al autorității și libertății omului, nu poate fi înțeleasă și acceptată independent de taina Crucii. Aceasta „rămâne pentru totdeauna singurul simbol adevărat, asumată ca epifanie și dar al acestei demnități”³⁸. Teologul Georgios Mantzaridis afirmă că încercarea iubirii este crucea. „Pericolul pentru creștin este acela de-a înceta să se mai sprijine pe puterea crucii”³⁹. Descoperirea bucuriei de a ridica pe umeri crucea reprezintă afirmarea noastră. Ea ne ridică de fapt pe noi, așezându-ne pe un soclu înalt, de unde avem posibilitatea să stăpânim asemenea unor împărați, care stau pe tronul lor.

³⁵ Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos și restaurarea omului*, Ed. Omniscop, Craiova, 1993, pp. 62-63.

³⁶ SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre închinarea și slujirea în Duh și în Adevăr*, în *PSB*, vol. 38, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1991, pp. 590; 604. A se vedea și notele 274, 312, 454 ale părintelui Dumitru Stăniloae.

³⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică*, vol. II, p. 54.

³⁸ Pr. Alexander SCHMEMANN, *Din apă și din Duh*, trad., prof. Ioan Buga, Ed. Sophia, București, 1992 p. 125.

³⁹ Georgios MANTZARIDIS, *op. cit.*, p. 198.

„Crucea însemnând întronizarea lui Hristos ca împărat, ne este descoperită ca fiind singura modalitate pentru noi de a fi întronizați cu El, de a ne regăsi demnitatea noastră”⁴⁰.

Amplificarea autorității omului prin asumarea liberă a smereniei și a sacrificiului se poate realiza în Biserica lui Hristos. Aceasta este mediul în care se stabilește un echilibru autentic între autoritate și libertate. Realizarea acestui echilibru se poate observa și prin raportarea la cercetările pregnante ale unor mari teologi, care au aprofundat permanent tema exprimării autorității și libertății Bisericii pe bazele Sfintei Scripturi și a teologiei patristice⁴¹. În acest sens remarcăm dezvoltarea *eclesiologiei euharistice*, susținută de către mari teologi precum Nikolai Afanasiev⁴², Alexander Schmemmann⁴³ și John Meyendorff⁴⁴, împlinită printr-o *viziune eclesiologică a comuniunii*, îmbogățită, argumentată și promovată de mitropolitul de Pergam, Ioannis Zizioulas⁴⁵ și de părintele Boris Bobrinskoy⁴⁶. Acestea sunt desăvârșite prin *eclesiologia sobornicească*, ce se constituie dintr-o prelungire a comuniunii euharistice a tuturor membrilor Bisericii, exprimată de părintele Dumitru Stăniloae⁴⁷.

7. IPOSTAZE DEVIANTE ALE MANIFESTĂRII AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII

Îndepărtarea de modelul hristic al exercitării autorității și al manifestării libertății, aduce în prim-plan tendința de a ne folosi autoritatea în mod exagerat și de a renunța la libertatea autentică. Se vorbește astăzi chiar de o *fugă spre libertate*⁴⁸ și despre o *fugă de libertate*⁴⁹. Acestea sunt principiile care guvernează în mare parte societatea contemporană. În gândirea filosofului Nikolai Berdiaev o societate de oameni liberi este în primul rând „o

⁴⁰ Pr. Alexander SCHMEMMANN, *op. cit.*, p. 129.

⁴¹ Rodul gândirii lor despre Biserică, reprezintă o descoperire divină, pentru că afirmațiile lor nu se exclud, ci se completează desăvârșit, realizându-se chiar și între afirmațiile lor acest echilibru organic de care vorbim și care este absolut necesar Bisericii.

⁴² A se vedea: Nikolai AFANASIEV, *Biserica Duhului Sfânt*, trad. Elena Derevici, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2008.

⁴³ Părintele Alexander SCHMEMMANN afirma că: „Eclesiologia este cu adevărat punctul de plecare al Teologiei libertății” în lucrarea: *Biserică, Lume, Misiune*, trad. Maria Vințeler, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2014, p. 203.

⁴⁴ Dintre lucrările de referință ale autorului asupra acestui subiect evocăm: *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, trad. Cătălin Lazurca, Ed. Anastasia, București, 1996; *Teologia Bizantină*, trad. Pr. Conf. Dr. Alexandru I. Stan, Ed. IBMBOR, București, 1996.

⁴⁵ John ZIZIOULAS, *Being as Communion*, Crestwood N.Y., St Vladimir's Seminary Press, 1985, Miroslav Volf, *After our Likeness. The Church as the Image of the Trinity*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, 1998.

⁴⁶ Pr. Prof. Boris BOBRINSKOY, *Taina Bisericii*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002.

⁴⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Sinteză eclesiologică*, în *Studii Teologice*. Nr. 5-6, București, 1955, p. 267.

⁴⁸ În afirmările filosofice, mai ales cele care urmează stoicismului, se vorbește despre o *fugă spre libertatea interioară* independentă de orice condiție exterioară. Înțeleptul încearcă să se detașeze astfel de orice constrângere, prin stăpânirea asupra afectelor pătimase. Aceasta nu este raportată la transcendent, ci este un cerc închis, care se rezumă doar la om și la capacitatea sa morală de a se determina în baza îndemnurilor rațiunii și ale inteligenței. Omul credincios, admite că Dumnezeu este singurul cu adevărat liber, pentru că este *singurul Bun*, pe când filosofii se delimitează de prezența divină ca izvor al libertății, afirmând că: omul deține liberul arbitru, absolut originar și creator”. Cf. Elizabeth CLEMENT, *Filozofia de la A la Z*, ed. a II-a, trad. Magdalena Mărculescu Cojocă, Aurelian Cojocă, Ed. All, București, 2000, p. 296.

⁴⁹ Erich FROM, *Fuga de libertate*, trad., Magdalena Mărginut, Ed. Teora, București, 1998.

comunitate apofatică pură, adică întemeiată pe cunoașterea lui Dumnezeu”⁵⁰. Aceasta presupune raportarea omului la ordinea impusă de autoritatea respectivă în conformitate cu „conștiința datoriei omului față de Dumnezeu, care constă în a se comporta ca o ființă liberă și nu ca un sclav”⁵¹.

În privința autorității vorbim despre *o fugă de Dumnezeu*⁵², izvorul oricărei autorități (Vezi: Ioan 19, 11; Romani 13, 1). Această atitudine se datorează, în mare parte, neputinței sau *imposibilității de a crede*, dacă ar fi să apelăm la motivația lui Emil Cioran legată de credința în Dumnezeu⁵³. În aceste condiții, omul preferă să fugă sau să se ascundă de Dumnezeu în locuri îndepărtate sau întunecate, după cum minunat mărturisește psalmul 138 (7-12).

Dificultatea omului modern de a-și centra viața între autoritate și libertate este evidentă astăzi prin lipsa discernământului și prin trepidația specifică epocii, care-l *distrag* pe om de la ascultarea poruncilor dumnezeiești. Preferința pentru experiențe imorale și refuzul oricărei limitări, îl conduc pe om spre căutarea unei ipostaze în care este singurul stăpân. Omul nu mai are puterea de a asculta, sau de a se supune, pentru că nici nu dorește acest lucru. Această realitate este subliniată și de Sfântul Ioan Gură de Aur, care precizează că sufletul înrobitor de dorința imensă de stăpânire nu mai poate reveni la starea de normalitate, chiar „de i-ai da mii de sfaturi, nimic nu câștigă, ci, ca și cum ar avea urechile moarte, nu primește nici un folos de pe urma povățuirii, nu pentru că nu poate, ci pentru că nu vrea”⁵⁴.

8. COORDONATELE ETICE ALE EXERCITĂRII AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII

Pentru a oferi un răspuns teologic manifestărilor greșite legate de autoritate și libertate, vom sublinia câteva coordonate etice ale exercitării celor două. Acestea se întemeiază pe: moralitate, detașare de constrângere, voință liberă, respectarea limitelor etc. Toate aceste aspecte ne conduc spre ideea că omul are o autoritate și o libertate limitată. Dar această libertate mărginită a omului „este hotărâtoare pentru apropierea de cea absolută”⁵⁵. Aceasta presupune corelarea autorității cu responsabilitatea, care conduce către afirmarea unei libertăți nepervertite. Prin exercitarea autorității și libertății cu responsabilitate, lumea poate fi

⁵⁰ Nikolai BERDIAEV, *Despre sclavia și libertatea omului*, trad., Maria Ivănescu, Ed. Antaios, Oradea, 2000, p. 72.

⁵¹ Idem, *Împărăția spirituală și împărăția cezarului*, trad. Ilie Gzursik, Ed. Amarcord, Timișoara, 1994, p. 130.

⁵² Cf. Paul TILICH, *Cutremurarea temelilor*, trad. Monica Medeleanu, Ed. Herald, București, 2007, p. 43.

⁵³ Pentru o vedere de ansamblu asupra sentimentului religios la Emil CIORAN este indispensabilă lucrarea *Lacrimi și sfinți*, reeditată recent la Ed. Humanitas, București, 2017.

⁵⁴ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia a XIX-a la Facere*, în *PSB*, vol. 21, trad., introd. și note, Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, p. 221.

⁵⁵ Georgios MANTZARIDIS, *op. cit.*, p. 209.

stăpânită sau *cucerită*, deoarece, prin asumarea răspunderii, aceasta „se încălzește din ce în ce mai mult (...), pentru a-i uni, pentru a-i articula și suda pe oameni împreună”⁵⁶.

Pentru o existență responsabilă în orizontul autorității și libertății morale, omul are de respectat anumite limite: 1. contextul în care se naște; 2. persoana celuilalt; 3. propria persoană. Iar aici ne referim la faptul că suntem limitați în multe privințe, mai ales din punct de vedere biologic. Cu toate acestea, raportul dintre autoritate și libertate nu este antagonic, ci paradoxal: „el este tensiune care poate ajunge criză, dar nu în mod necesar”⁵⁷.

În aceste condiții, persoana este invitată să descopere o relație vie și dinamică între autoritate și libertate. Aceasta presupune înlăturarea inechităților din societate, pentru că „între oameni nimeni nu este rob din fire, deși unul se numește stăpân, iar altul rob, pentru motivul cinstei egale a firii și datorită faptului că toți suntem lucruri de preț ale Creatorului, toți suntem împreună-robi”⁵⁸. Aceste aspecte sunt subliniate foarte bine și de către părintele Zaharia Zaharou: „Hristos ne-a cinstit ca pe egalii Săi, încheind cu noi un legământ veșnic”⁵⁹.

Elementul care ține în echilibru autoritatea și libertatea este iubirea. „Într-adevăr, autoritatea fără iubire este obiectualizare și moarte, dar și iubirea fără autoritate este sentimentalism deșăntat și iresponsabil. E adevărat că iubirea este singura autoritate autentică, dar e autoritate”⁶⁰. Iubirea amplifică autoritatea pentru că ea merge până la asumarea liberă a sacrificiului. „De aceea Hristos câștiga inimile, prin bucuria lor de a se angaja pe drumul iubirii, sub conducerea și puterea dată de El”⁶¹. Totodată, părintele Dumitru Stăniloae sublinia că „iubirea lui Iisus este experimentată împreună cu autoritatea Lui și aceasta ne face să ne rezemăm în El cu toată încrederea”⁶².

Acest aspect ne conduce către un alt element important în relația dintre autoritate și libertate: ascultarea. Părintele Sofronie Saharov preciza că omul contemporan este aproape incapabil să asculte. Aceasta are la bază neputința și neîncrederea omului în subiectul autorității. Părintele Sofronie acordă multă autoritate celui care ascultă liber și îl aseamănă cu un vultur, lipsit de griji. „Faptul că supunerea ia forme bolnave nu anulează valoarea

⁵⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Dinamica creației în Biserică*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4, 1977, p. 288.

⁵⁷ Pr. Prof. Univ. Dr. George REMETE, *op. cit.*, p. 402.

⁵⁸ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Despre Sfântul Duh*, în *PSB*, vol. 12, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 1988, p. 66.

⁵⁹ Arhim. Zaharia ZAHAROU, *Fericirile – trepte ale căii pogrâtoare a lui Hristos*, în *Revista Altarul Banatului*, nr. 4-6 (aprilie-iunie) 2016, p. 77.

⁶⁰ Pr. Prof. Univ. Dr. George REMETE, *op. cit.*, p. 402.

⁶¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 73.

⁶² Idem, *Iisus Hristos și restaurarea omului*, p. 212.

supunerii și a ascultării în sine”⁶³. Ascultătorul care *se vinde pe sine* în această robie, de bună voie, primește în schimb adevărata libertate⁶⁴.

Libertatea autentică ne conduce spre autoritate autentică. Ea este legată de eliberarea de patimi și de stăpânirea de sine. „Cine nu se stăpânește pe sine, va fi stăpânit de porniri inferioare sau de forțele răului. Cine nu se stăpânește el însuși pe sine devine robul unei stăpâniri străine. Libertatea este stăpânirea de sine. De aceea „în limba greacă acești doi termeni au același înțeles: antexousion=elefteria”⁶⁵. Omul care se stăpânește pe sine devine spontan atunci când are de ales între bine și mai bine, nu doar între bine și rău. În aceste condiții, omul acționează în temeiul adevărului pe care îl cunoaște ca Persoană. Aceasta este mai presus de calea rațională⁶⁶.

Omul care se întâlnește cu Hristos și împlinește poruncile Lui în mod liber, săvârșește binele fără a recurge la argumente, amplificând astfel darul libertății: „Căci alegere alege numai; iar libertatea de stăpânire se folosește de cele ce depind de noi și de cele ce sunt spre folosirea altora, adică de alegere, de judecată și de deliberare”⁶⁷. Acest fel de a cunoaște, de a gândi și de a lucra îl ajută pe om să dobândească sfințenia. Aceasta reprezintă conținutul autentic al autorității și al libertății. Sfântul este „omul despărțit de toți care se împacă cu toți”⁶⁸. El este autoritate amplificată și exprimată în fapte concrete: „Vorbele nu ajung. E nevoie de faptă. Fapta trebuie căutată, pentru că vorbele fără fapte nu rodesc”⁶⁹.

⁶³ Pr. Prof. Univ. Dr. George REMETE, *op. cit.*, p. 305.

⁶⁴ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara*, în *Filocalia*, vol. IX, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1980, p. 252.

⁶⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 361, în *Filocalia*, vol. X, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1981, p. 311.

⁶⁶ Andrei PLEȘU, *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, p. 10.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ EVAGRIE PONTICUL, *Cuvânt despre rugăciune*, în *Filocalia*, vol. I, Ed. Institutul de Arte grafice „Dacia Traiana” S.A, Sibiu, 1947, p. 90.

⁶⁹ PATERICUL, *Avva Iacob*, trad., introd. și prezentări, Cristian Bădiliță, Ed. Polirom, Iași, 2003p. 183.

CONCLUZIILE CERCETĂRII

Alcătuirea concluziilor unei lucrări reprezintă unul din cele mai importante momente din procesul de cercetare. În mod frecvent acestea devin elemente edificatoare pentru aplicarea în viață a rezultatelor tezei. Sub raport sistematic putem preciza care sunt elementele definitorii ale acestei cercetări. Totodată, vom putea observa dacă am oferit un răspuns întrebărilor esențiale evocate în introducere și dacă am îndeplinit obiectivul stabilit la început.

Expunerea sistematică a materialului ne-a oferit posibilitatea să facem o distincție clară între autoritatea și libertatea morală și cea utilitaristă⁷⁰. Exercițarea autentică este legată de raportarea responsabilă la Dumnezeu și la semenii. Iar manifestarea egoistă și interesată este întemeiată doar pe prerogative exterioare și acționează de multe ori într-un sens subiectiv. Diferența esențială dintre cele două moduri de asumare și de manifestare a autorității este redată de respectarea sau încălcarea libertății celuilalt. Pentru a înțelege autoritatea și libertatea sub aspect moral este foarte important să le asumăm ca daruri ale lui Dumnezeu pe care trebuie să le cultivăm cu iubire responsabilă. Mediul în care se poate face acest lucru este Biserica, locul în care încercăm să avem o viață morală autentică al cărei scop și conținut este sfințenia.

În viața morală creștină întemeiată pe cunoașterea Adevărului care eliberează (Ioan 8, 32) prin mijlocirea Bisericii, noi înțelegem și trăim autoritatea ca pe un dar izvorât dintr-o ordine dumnezeiască și transpus prin succesiune apostolică în ordinea eclezială, care presupune apariția ierarhiei. Aceasta se impune ca autoritate prin slujire, respectând fără tăgadă libertatea fiecărui membru al Bisericii. Sfinții Părinți veghează permanent asupra păstrării ordinii în Biserică și reacționează ferm, atunci când cineva dorește să se impună ca autoritate fără a fi recunoscut de către comunitate. Căutarea autorității prin mijloace necinstite și utilizarea ei *pentru câștig urât* (I Petru 5, 2) îi conduce pe acei falși păstori la pierderea calității de *iconomi ai tainelor dumnezeiești* (I Corinteni 4, 1).

În urma cercetării relației dintre autoritate și libertate am reușit să observăm că Dumnezeu îi conferă omului autoritate în creație, numindu-l în Sfânta Scriptură *iconom* (Luca 12, 42), chemat liber să aibă grijă de bunurile casei Sale. El are toată libertatea de a decide ce să facă în privința roadelor și i se oferă câteva recomandări în legătură cu aproapele lui. Din vreme în vreme *iconomul* este avertizat sau mai bine zis i se aduce aminte că

⁷⁰ Aceste rezultate sunt date de analizarea atentă a terminologiei. Astfel, observăm că termenul roman *auctoritas* se întâlnește cu grecescul *exousia* atunci pentru că ambele concepte, în forma lor inițială, sunt legate de: existență, origine, început, sporire, creștere, prestigiu, demnitate.

gospodăria nu este proprietatea lui și va trebui să răspundă pentru modul în care a administrat-o. Descriind acest raport dintre autoritate și libertate, privit în relația dintre iconom și Stăpân, Sfântul Varsanufie din Gaza spunea: „Un stăpân dintre oameni își alege lui niște iconomi credincioși, dându-le în seamă cheile și bunurile sale și cele ale casei. Și atârână de iconomul credincios cum să doarmă, cum să se hrănească, cum să fie cinstit de stăpân și cu cine să se împrietenească (...). Așa și Dumnezeu nostru și-a ales pe oamenii credincioși ca iconomi. Le-a dat lor cheile Sale ca să închidă și să deschidă, adică stăpânirea de sine”⁷¹.

Pe baza argumentelor patristice putem observa că autoritatea lui Dumnezeu exercitată în lume nu încalcă libertatea de alegere a persoanei. Totuși, unele exprimări scripturistice încă produc nedumerire cu privire la acest aspect, întrebându-ne cum se poate împăca autoritatea cu libertatea în exprimarea: *Fără Mine nu poți face nimic* (bun n.n.)? (Ioan 15, 5). Un posibil răspuns îl găsim în scrierile Cuvioșilor Varsanufie și Ioan, care spun că Dumnezeu l-a făcut pe om liber, având posibilitatea și recomandarea de a alege binele. „Dar înclinând spre bine prin voie liberă, nu este în stare să-l îplinească fără ajutorul lui Dumnezeu potrivit cuvântului: *Nu e de la cel ce voiește, nici de la cel ce aleargă, ci de la Dumnezeu care miluiește* (Romani 9, 16)”⁷². Observăm că omul, în perspectiva sfinților părinți, este invitat să-și alinieze libertatea sa voii lui Dumnezeu și autoritatea să o supună puterii Lui. Astfel libertatea omului întâlnește rodnic autoritatea Domnului.

Vorbind despre această întâlnire dintre libertatea omului și autoritatea lui Dumnezeu în săvârșirea binelui, Părintele Dumitru Stăniloae o numește o sinergie, care lucrează spre un tot divino-uman. Noi nu putem identifica precis cine are inițiativa sau cine oferă mai mult, pentru că buna făptuire este o conlucrare. Atunci când omul are deschiderea și inițiativa binelui, Dumnezeu dă puterea împlinirii lui. Aceasta nu încalcă cu nimic libertatea omului, iar autoritatea lui în săvârșirea binelui este și autoritatea lui Dumnezeu. Astfel, „puterea cu care se face binele nu e numai a lui Dumnezeu, ci și a omului. Chiar în puterea omului este și puterea lui Dumnezeu și în folosirea puterii lui Dumnezeu este și efortul omului”⁷³. Pentru a defini această noțiune de putere în sensul de calitate interioară necesară autorității omului, Sfântul Maxim Mărturisitorul afirmă: „Putere numește mișcarea sădită în fire în chip ființial,

⁷¹ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești în Filocalia*, vol. XI, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr., Dumitru Stăniloae, format electronic, Apologeticum, 2005, p. 99.

⁷² *Ibidem*, p. 773.

⁷³ *Ibidem*, nota 899, p. 774.

spre lucrarea virtuților, dar manifestată prin întrebuițarea ei voită și liberă, de către cel ce o are”⁷⁴.

Totodată, am înțeles din cercetările efectuate că valorizarea excesivă a omului trupesc și a calităților acestuia reprezintă folosirea libertății ca prilej de a sluji trupului (Galateni 5, 13). Aceasta este premisa manifestării deviate a autorității și a libertății. Astăzi observăm că, în general, persoanele nu mai sunt caracterizate și apreciate prin identitatea lor, ci prin creațiile lor. Autoritatea omului nu mai stă în darul primit de la Dumnezeu, ci în capacitatea lui de a cuceri cât mai mult, de a exploata până la ultima resursă, de a fi cel mai inteligent, cel mai informat. Există în vremurile actuale o tendință exagerată de a se produce *duh* din materie, de a se vorbi despre autoritatea de a conduce și despre libertate numai din perspectiva omului trupesc.

Spiritul antropocentric al societății contemporane îi îngrădește omului drumul spre libertatea autentică și îl subordonează unor ideologii, care îi propun o fericire limitată și o autoritate fără efect. Aceasta este concentrată în ceea ce numim *hedonism*. Căutarea bucuriei numai în sursele plăcerilor trupești ne conduce spre o fericire limitată. Sfântul Apostol Pavel vorbește despre autoritate ca efect al detașării de posesivitatea egoistă (vezi: I Corinteni 6, 12). Aceasta se naște din împreună-lucrarea omului cu Dumnezeu, care presupune implicarea omului trup și suflet. Credinciosul care primește autoritatea și libertatea în Hristos, ca daruri, rămâne neclintit în fața suferințelor provocate de *pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții* (I Ioan 2, 16).

Răspunsul teologic față de problemele de înțelegere legate de autoritatea și libertatea omului are în vedere evocarea importanței credinței în Dumnezeu și a valorilor morale care decurg din ea. Aceasta presupune acceptarea Adevărului care eliberează, înfăptuirea constantă a binelui și cultivarea frumosului în comuniune de iubire cu Dumnezeu și cu semenii. Aceasta nu afectează libertatea sau autoritatea omului, pentru că iubirea este elementul care unește aceste concepte. „Autoritatea fără iubire este obiectualizare și moarte, dar și iubirea fără autoritate este sentimentalism deșănțat și iresponsabil. E adevărat că iubirea este singura autoritate autentică, dar e autoritate”. Totodată, este necesar să înțelegem că „libertatea nu e reală, adică nu e stabilă, sigură și garantată, decât dacă e și autoritate; altfel, o libertate fără formă și garanție se numește haos. Trebuie înțeles că, de sus și până jos, existența e garantată simultan de libertate și autoritate”⁷⁵.

⁷⁴ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia*, Vol. III, trad., introd. și note, de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, p. 146.

⁷⁵ Pr. Prof. Univ. Dr. George REMETE, *op. cit.*, p. 407.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. IZVOARE BIBLICE

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008;
2. Gerhard MAIER, *Comentariu biblic – Evanghelia după Matei*, Ed. Lumina Lumii, Oradea, 2000.

II. IZVOARE CULTICE

3. ARHIERATICON, Ed. IBMBOR, București, 1993;
4. CATAVASIER, Ed. IBMBOR, București, 2002;
5. CEASLOV, Ed. IBMBOR, București, 2014;
6. LITURGHIER, Ed. IBMBOR, București, 2012;
7. MINEIUL, Ed. IBMBOR, București, 1991;
8. MOLITFELNIC, Ed. IBMBOR, București, 2013;
9. PENTICOSTARUL, Ed. IBMBOR, București, 1973;
10. TRIOD, Ed. IBMBOR, București, 1986.

III. IZVOARE PATRISTICE

11. ACTELE MARTIRICE, *Martiriul Sfântului Policarp Episcopul Smirnei*, în *PSB*, vol. 11, trad., introd. și note, Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Ed. IBMBOR, București, 1982;
12. CALIST CATAFYGIOTUL, *Despre viața contemplativă*, în *Filocalia*, vol. VIII, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1979;
13. CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri I - Pedagogul*, în *PSB*, vol. 4, trad., introd. și note, Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1982;
14. FERICITUL AUGUSTIN, *Mărturisiri*, trad., Pr. Prof. Nicolae Barbu, în *PSB*, vol. 64, Ed. IBMBOR, București, 1985;
15. ISAIA PUSTNICUL, *Despre legea cea după fire*, în *Filocalia* vol. XII, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1991;
16. METODIU DE OLIMP, *Scrieri*, în *PSB*, vol. 10, trad., introd., note, Pr. Constantin Cornițescu, Ed. IBMBOR, 1984;
17. PATERICUL, trad., introd. și prezentări, Cristian Bădiliță, Ed. Polirom, Iași, 2003;
18. SAINT BENEDICT, Abbot of Monte Casino, *The Holy Rule - Of the Election of the Abbot*, Translated by Rev. Boniface Verheyen, OSB of St. Benedict's Abbey, Atchison, Kansas, 1949;

19. SCRIERILE PĂRINȚILOR APOSTOLICI, *Epistola către Diognet*, în *PSB*, vol. 1, trad, indici și note, Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1979;
20. SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE, *Scrieri*, în, *PSB*, vol. 15, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2010;
21. SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Despre unitatea Bisericii Ecumenice*, în *PSB*, vol. 3, trad., introd., note, prof. Nicolae Chițescu, Ed. IBMBOR, București, 1981;
22. SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri I*, în *PSB*, vol. 38, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1991;
23. SFÂNTUL DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia cerească*, în *Opere complete*, 5, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Paideia, București, 1996;
24. SFÂNTUL GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci cuvântări Teologice*, Ed. Anastasia, București, 1993;
25. SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Scrieri I*, în *PSB*, vol. 29, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, indici, Pr. Ioan Buga, Ed. IBMBOR, București, 1982;
26. SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Omilii*, vol. I, trad. Constantin Daniel, Ed. Lumina lumii, București, 2000;
27. SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, *Epistole*, în *PSB*, vol. 1, trad, indici și note, Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1979;
28. SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Scrieri alese*, în *PSB*, vol. 57, trad. prof. Vasile Cojocaru și David Popescu, introd. și note, Nicolae Chițescu, Ed. IBMBOR, București, 1990;
29. SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Despre cele două voințe ale lui Hristos*, trad. Olimp N. Căciulă, Ed. Anastasia, București, 2004;
30. SFÂNTUL IOAN DE KRONSTADT, *Viața mea în Hristos*, trad., Boris Buzilă, Ed. Sophia, București, 2005;
31. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile Epistolei către Efeseni*, trad. Arhim. Theodosie Athanasiu, Ed. Tipografia „Dacia”, Iași, 1902;
32. SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, în *Filocalia*, vol. IX, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1980;
33. SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici, despre viața duhului, taine dumnezeiești și judecată*, trad. Diac. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2003;
34. SFÂNTUL MACARIE CEL MARE, *Omilii duhovnicești*, în *PSB*, vol. 34, trad. Pr. Constantin Cornițescu, Ed. IBMBOR, București, 1992;
35. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Scrieri I - Ambigua*, în *PSB*, vol. 80, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1983;
36. SFÂNTUL NECTARIE DE EGHINA, *Zece cuvântări bisericesti la Postul Mare*, trad. Laura Enache, Ed. Doxologia, Iași, 2015;
37. SFÂNTUL NICOLAE CABASILA, *Despre viața în Hristos*, trad., introd. și note, Pr. prof. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 2009;
38. SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursuri teologice și etice*, trad., introd. și note, Diac. Ioan Ică, Jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2001;
39. SFÂNTUL TEODOR STUDITUL, *Cuvântările către monahi*, Ed. Episcopiei Alba Iulia, 1994;
40. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri III*, în *PSB*, vol. 12, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 1988;

41. Idem, *Scrieri I*, în *PSB*, vol. 17, trad., introd. și note, Pr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1986;
42. Idem, *Constituțiile ascetice*, în *PSB*, vol. 18, trad., introd., indici și note, Pr. Iorgu D. Ivan, Ed. IBMBOR, București, 1989;
43. SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, în *Filocalia*, vol. XI, trad., introd. și note, Pr. Prof. Dr., Dumitru Stăniloae, format electronic, Apologeticum, 2005;
44. TERTULIAN, *Contra ereticilor*, în *PSB*, vol. 3, trad., introd., note, prof. Nicolae Chițescu, Ed. IBMBOR, București, 1981.

IV. IZVOARE FILOSOFICE

45. ARISTOTEL, *Metafizica*, trad. Ștefan Bezdechi, introd. și note, Dan Bădărău, Ed. Iri, București, 1996;
46. Idem, *Politica*, trad. Raluca Grigoriu, Ed. Paideia, București, 2001;
47. Idem, *Etica nicomahică*, studiu introd. și note, Stella Petecel, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1988;
48. LAERTIOS, Diogene, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, trad. C. I. Balmuș, Ed. Polirom, Iași, 1997;
49. SENECA, *Scrieri filozofice alese*, trad. Paula Balașa et alii, Ed. Minerva, București, 1981.

V. LUCRĂRI DE SPECIALITATE

50. AFANASIEV, Nikolai, *Biserica Duhului Sfânt*, trad. Elena Derevici, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2008;
51. ANCILLI, Ermano, *Dalla mistagogia alla psicoterapia. La direzione spirituale ieri e oggi, în Mistagogia e Direzione Spirituale*, Pontificio Istituto di Spiritualita, Roma, 1985;
52. ANDREWS, Antony, *The Greek Tyrants*, Harper Torchbooks, New York and Evanston, 1963;
53. ANDRUȚOS, Hr., *Simbolica*, trad. Patriarhul Iustin Moiescu, Ed. Anastasia, București, 2003;
54. ARENDT, Hannah, *Originile totalitarismului*, trad. Ion Dur și Mircea Ivănescu, Ed. Humanitas, București, 2014;
55. BACONSCHI, Teodor, *Cetatea sub asediu*, Ed. Doxologia, Iași, 2017;
56. BARTOLOMEU, Mitropolitul, *Corupția spirituală*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011;
57. BARTOLOMEU, Patriarhul Ecumenic, *Biserica și problemele lumii de azi – Vocația universală a Ortodoxiei*, Ed. Tinitas, Iași, 1995;
58. Idem, *Întâlnire cu taina. O prezentare contemporană a istoriei*, trad. Diac. Dr. Ștefan L. Toma, Ed. Andreiana, Sibiu, 2016;
59. BĂLTUȚĂ, Elena, *Teoria cunoașterii la Toma din Aquino*, Ed. Humanitas, București 2013;
60. BENEDICT AL XVI-LEA, Cardinal Joseph Ratzinger, *Scrieri alese*, trad., Delia Marga, Ed. Biblioteca Apostrof, Cluj Napoca, 2011;
61. BERDIAEV, Nikolai, *Despre sclavia și libertatea omului*, trad., Maria Ivănescu, Ed. Antaios, Oradea, 2000;

62. Idem, *Filosofia lui Dostoievski*, trad., Radu Părpăuță, Ed. Institutul European, Iași, 1992;
63. Idem, *Împărăția spirituală și împărăția cezarului*, trad. Ilie Gzurcsik, Ed. Amarcord, Timișoara, 1994;
64. Idem, *Un nou Ev Mediu*, trad., Prof. Maria Vartic, Ed. Omniscop, Craiova, 1995;
65. BESANÇON, Alain, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea Shoah-ului*, trad. Mona Antohi, Ed. Humanitas, București, 2007;
66. BIANCO, Lucien, *Les origines de la revolution chinoise, 1915-1949*, Galimard, 1997;
67. BOBRINSKOY, Pr. Prof., Boris, *Taina Bisericii*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002;
68. BOCHENSKI, Józef Maria, *Ce este autoritatea?*, trad. Thomas Kleininger, Ed. Humanitas, București, 1992;
69. BRATIOTIS, Pavel, *Autoritate și libertate în teologia ortodoxă*, trad., Pr. Dr. Olimp Căciulă, Ed. Tipografia Mănăstirii Cernica, 1940;
70. BUNGE, Gabriel, *Părintele duhovnicesc și gnoza creștină după avva Evagrie Ponticul*, trad. Arhid. Prof. Dr. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2000;
71. BUTA, Mircea Gelu, *Bioetica între mărturisire și secularizare*, Ed. Renașterea, Cluj Napoca, 2008;
72. CHÂTELET, François, PISIER, Évelyne, *Concepțiile politice ale secolului XX*, Ed. Humanitas, București, 1994;
73. CHIROVICI, Eugen Ovidiu, *Puterea*, Ed. RAO, București, 2009;
74. CIOCÂLTEU, Mihail, *Autoritate și libertate*, Ed. Tipografia Curierul Judiciar S.A.,
75. CLÉMENT, Olivier, *On Human Being: A spiritual Anthropology*, New City, London, 2000;
76. COMAN, Pr. Prof. Univ Dr., Constantin, *Prin fereastra Bisericii sau o lectură teologică a realității*, Ed. Bizantină, București, 2007;
77. CRISTESCU, Prof. Univ. Dr., Vasile, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Ed. Tehnopress, Iași, 2009;
78. CRYSSAVGIS, John, *Reîntregirea sufletului. Arta îndrumării duhovnicești*, trad. Luminița-Irina Niculescu, Ed. Sophia, București, 2006;
79. CYRILLE, Métropolit de Smolensk et Kaliningrad, *L'Evangile et la liberté*, Les Editions Du Cerf, Paris, 2006;
80. DANIEL, Patriarce De l'eglise Orthodoxe Roumaine, *La joie de la fidelite*, Les editions du Cerf & Istina, Paris, 2009;
81. Idem, *Comori ale Ortodoxiei - Explorări teologice în spiritualitatea liturgică și filocalică*, Ed. Trinitas, Iași, 2007;
82. DELEUZE, Gilles, GUATTARI, Felix, *Anti-Oedip; Capitalism și schizofrenie*, vol. I, trad. Bogdan Ghiu, Ed. Paralela 45, București, 2008;
83. DELSOL, Chantal, *L' autorité*, Les édition Presses Universitaires de France, Paris, 1994;
84. DICU, Pr. Dr., Anton, *Conștiință și libertate morală în viața creștinului*, Ed. Dacpress, Curtea de Argeș, 2006;
85. DOBRE, Marius, *O teorie logică asupra autorității*, Ed. Academiei Române, București, 2006;
86. DROBNIŢKI, Oleg Grigorievici, *Noțiunea de morală*, trad., Miroș Liubomira, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981;
87. ESLIN, Jean-Claude, *Dumnezeu și puterea*, trad., Tatiana Petrache, Ed. Anastasia, București, 2001;

88. EVDOKIMOV, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad., prefață și note, Teodor Baconschi, Ed. Anastasia, București, 1993;
89. FAROS, Flilotheos, *Functional and Dysfunctional Christianity*, Brookline, Holy Cross Orthodox Press, 1998;
90. FLAVIUS, Josefus, *Antichități iudaice*, trad., note și indice, Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 2001;
91. FLOCA, Arhid. Prof. Dr., Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Ed. IBMBOR, București, 1992;
92. FLORENSKY, Pavel, *Stâlpul și temelia adevărului*, trad. Emil Iordache, studiu introd., Diac. Ioan Ică Jr., Ed. Polirom, Iași, 1999;
93. FLOROVSKY, Georges, *Bible, Churh, Tradition: An eastern orthodox wiew*, Nordland Publishing Company, Belomnt, 1972;
94. FOERSTER, Fr. W., *Autorität und Freiheit. Betrachtungen zum Kulturproblem der Kirche*, Kempten-München, 1911;
95. NEGRUȚ, PAUL, *O interogație asupra autorității în cunoașterea teologică*, Ed. Cartea creștină, Oradea, 1996;
96. FROMM, Erich, *Fuga de libertate*, trad., Magdalena Mărginuț, Ed. Teora, București, 1998;
97. FRUNZĂ, Sandu, *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015;
98. GARNSEY, Peter, *Imperialism in the Ancient world*, ed. by, Cambridge University Press, 2014;
99. GÂNJU, Traian, *Discurs despre morală*, Ed. Junimea, Iași, 1981;
100. GRIGORAȘ, Ioan, *Personalitatea morală*, Ed. științifică și Enciclopedică, București, 1982;
101. GUÉNON, René, *Autoritate spirituală și putere temporală*, trad. Daniel Hoblea, Ed. Herald, București, 2010;
102. GUIRGUIS, Pr., James, *Căutați căile cele de demult. Să descoperim adevăratul rost al Bisericii*, trad. Ioan Lucian Radu, Ed. Doxologia, Iași, 2017;
103. GUNTON, Colin E., *The One, the Three and the Many*, ed. by CUP, Candbridge, 1993;
104. ICĂ JR., Diac. Prof. Univ. Dr., Ioan, *Cartea fiului risipitor*, Ed. Deisis, Sibiu, 2012;
105. KOJÈVE, Alexandre, *Noțiunea de autoritate*, trad. Dumitru Țepeneag, Ed. Tact, Cluj Napoca, 2012;
106. KRAFT, Charles, *I Give You Authority*, Ed. Chosen, 1997;
107. LEMENI, Adrian, et alii, *Apologetica Ortodoxă*, vol. I, Ed. Basilica, București, 2013;
108. LEMENI, Daniel, *Avva spune-mi un cuvânt!*, ed. a II-a, Ed. Doxologia, Iași, 2017;
109. LIICEANU, Gabriel, *Despre limită*, Ed. Humanitas, București, 1994;
110. LOSSKY, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, Ed. Sophia, București, 2006;
111. Idem, *Teologia Dogmatică*, Ed. Anastasia, București, 2014;
112. Idem, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Prof. Vasile Răducă, Ed. Bonifaciu, București, 1998;
113. MAGDELAIN, André, *Jus Imperium Auctoritas. Études de droit romain*, 2ème edition, Ecole Francaise de Rome, 2015;
114. MALINOVSKY, Bronislav, *Freedom and Civilization*, New York, 1944;

115. MANTZARIDIS, Georgios, *Morala creștină*, trad, Diac. Cornel Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2006;
116. Idem, *Tradiție și înnoire*, trad. Diac. Florin Toader Tomoioagă, Ed. Doxologia, Iași, 2017;
117. MAY, Thomas, *Autonomy, authority and moral responsibility*, Springer Science & Business Media;
118. METALLINOS, Pr. Prof. Dr., Gheorghe, *Parohia- Hristos în mijlocul nostru*, trad. Pr. Prof. Dr. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2004;
119. MEYENDORF, John, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, trad. Cătălin Lazurca, Ed. Anastasia, București, 1996;
120. MICHAÉLIDÈS, Demetrios, *Foi, Ecritures et Tradition. Les Praescriptiones chez Tertulien*, Paris, 1969;
121. MIHALACHE, Diac., Adrian Sorin, *Ești ceea ce trăiești*, Ed. Trinitas, București, 2017;
122. MILL, John Stuart, *Despre libertate*, trad., Adrian Paul Iliescu, Ed. Humanitas, București, 2014;
123. MLADIN, Mitropolitul, Nicolae, *Poruncă și libertate. Prelegeri de morală ortodoxă, Poruncă și libertate. Prelegeri de Morală Ortodoxă*, Ed. Renașterea, Cluj Napoca, 2013;
124. MURARU, Adrian, *Libertate și liber arbitru la Origen*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2006;
125. NEE, Watchman, *Autoritate spirituală*, trad., Szabo Mărioara, Ed. Lampadarul de Aur, Oradea, 1997;
126. NELLAS, Panayotis, *Hristos, Dreptatea lui Dumnezeu și îndreptarea noastră – pentru o soteriologie ortodoxă*, trad. pr. prof. Ioan Ică sr, Ed. Deisis, Sibiu, 2012;
127. Idem, *Omul - animal îndumnezeit: perspective pentru o antropologie ortodoxă*, trad. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1999;
128. Idem, *Ortodoxia – divino-umanism în acțiune*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sr., Ed. Deisis, Sibiu, 2013;
129. NESTERUK, Alexei, *Universul în comuniune*, Ed. Curtea Veche, București, 2009;
130. NIETZSCHE, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, introd. și trad., Ștefan Augustin Doinaș, Ed. Humanitas, București, 1996;
131. Idem, *Știința voioasă*, trad., Liana Micescu și Simion Dănilă, Ed. Humanitas, București, 2006;
132. NISSIOTIS, Nikos, *Interpreting Orthodoxy*, Ed. Light and life Company, Brookline, 1980;
133. NOUWEN, Henri J. M., *Fiul risipitor – povestea unei întoarceri acasă*, trad. Monica Broșteanu, Ed. Humanitas, 2017;
134. OPRIȘ, Octavian, *Libertatea morală și politică*, Ed. Ideea Europeană, București, 2015;
135. PLĂMĂDEALĂ, Mitrop., Antonie, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2004;
136. PLEȘU, Andrei, *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, Ed. Humanitas, București, 1994;
137. Idem, *Parabolele lui Iisus*, Ed. Humanitas, București, 2012;
138. POMAZANSKI, Pr., Mihail, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, trad. Florin Caragiu, Ed. Sofia, București, 2009;

139. POPA, Marian, *Autoritate și conducere*, Ed. Centrul regional pentru managementul resurselor de apărare, București, 2004;
140. POPA, Pr. Prof. Univ. Dr., Gheorghe, *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Ed. Trinitas, Iași, 2000;
141. Idem, *Introducere în Teologia morală*, Ed. Trinitas, Iași, 2003;
142. Idem, *Secularizarea lumii moderne și nostalgia comuniunii și înnoirii spirituale*, Suport de curs pentru Teologie Morală – Master Sistematică, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae” din Iași, anul universitar 2014-2015, format electronic;
143. Idem, *Teologie și demnitate umană. Studii de Teologie Morală contextuală*, Ed. Trinitas, Iași, 2003;
144. POPESCU, Dan Alexandru, *Putere politică și autoritate religioasă în Europa Medievală*, Ed. Academiei Române, București, 2008;
145. POPESCU, Pr. Prof. Dr., Dumitru, *Hristos, Biserică, Societate*, Ed. IBMBOR, București, 1998;
146. Idem, *Iisus Hristos Pantocrator*, Ed. IBMBOR, București, 2005;
147. PREDĂ, Gheorghe, *Criza de autoritate*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1929;
148. PREDĂ, Radu, *Comunismul – o modernitate eșuată*, Ed. Eikon, Cluj Napoca, 2009;
149. RAMFOS, Stelianos, *Like a Pelican in the Wilderness. Reflections on the Sayings of the Desert Fathers*, edited by Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2000;
150. REMETE, Pr. Prof. Univ. Dr., George, *Teologia Dogmatică și simbolică*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2000;
151. Idem, *Ființa și credința*, vol. III, Ed. Paideia, București, 2016;
152. ROUSSEAU, Philip, *Ascetics, Authority, and the Church. In the Age of Jerome and Casian*, edited by Oxford University Press, 1978;
153. SAHAROV, Arhim., Sofronie, *Cuviosul Siluan Athonitul*, trad. Ierom. Rafail Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009;
154. Idem, *Nașterea întru împărăția cea neclătită*, trad., Ierom. Rafail Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003;
155. Idem, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, trad., Ierom. Rafail Noica, ed. a II-a, Ed. Accent Print, Suceava, 2015;
156. SARTRE, Jean Paul, *Ființa și neantul*, trad. Adriana Neacșu, Ed. Paralela 45, București, 2004;
157. SCHELLING, F.W.J., *Cercetări filozofice asupra esenței libertății umane și asupra chestiunilor legate de aceasta*, trad. Paul Gabriel Sandu, Ed. Humanitas, București, 2011;
158. SCHMEMANN, Alexander, *For the life of the world*, ed. by St. Vladimir's Seminary
159. Idem, *Biserică, Lume, Misiune*, trad. Maria Vințeler, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2014;
160. Idem, *Din apă și din duh*, trad., prof. Ioan Buga, Ed. Sophia, București, 1992;
161. SCHNEIDER, Johann, *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, trad. Diac. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2008;
162. SCRIMA, André, *Experiența spirituală*, Ed. Humanitas, București, 2008;
163. Idem, *Funcția critică a credinței*, trad. Anca Manolescu, Ed. Humanitas, București, 2011;

164. SEMEN, Pr. Prof. Univ. Dr., Petre, *Introducere în Teologia Profeților scriitori*, Ed. Doxologia, Iași, 2010;
165. SOLJENIȚĂN, Alexandr, *Arhipelagul Gulag: 1918-1956*, trad. de N. Iliescu și I. Covaci, postfețe de Al. Paleologu și I. V. Șerban, 3 vol., Ed. Univers, București, 1997-98;
166. SPIDLIK, Tomas, *Spiritualitatea Răsăritului creștin, vol. I, Manual sistematic*, trad., diac. Ioan Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997;
167. SPINOZA, Baruh, *Etica*, trad., prof. S. Katz, în *Revista de Filosofie*, vol. XII, Ed. Societatea Română de Filosofie, București, 1930;
168. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr., Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Ed. Basilica, București, 2013;
169. Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, ediția a II-a, Ed. IBMBOR, București, 2004;
170. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 1996;
171. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Ed. IBMBOR, București, 1997;
172. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ed. IBMBOR, București, 1996;
173. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed. Basilica, București, 2013;
174. Idem, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, Ed. IBMBOR, București, 2012;
175. STERK, Andrea, *Monahul – Episcop în antichitatea târzie*, trad. Dragoș Dâscă, Ed. Ecclesiast, Sibiu, 2012;
176. ȘELARU, Pr. Sorin, *Hotărârile dogmatice ale celor șapte sinoade ecumenice*, Ed. Basilica, București, 2018;
177. TEODORESCU, Gheorghe, *Putere, autoritate și comunicare politică*, Ed. Nemira, București, 2000;
178. THEOKRITOFF, Elizabeth, *Trăind în creația lui Dumnezeu*, trad. Valentin Radu Trandafir, Ed. Doxologia, Iași, 2016;
179. TILICH, Paul, *Cutremurarea temelțiilor*, trad. Monica Medeleanu, Ed. Herald, București, 2007;
180. TRICĂ, Dr., Marius C., *Comuniune, sinodalitate și autoritate în Biserică după învățătura ortodoxă și cea Romano-Catolică*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017;
181. TRINKAUS ZAGZEBSKI, Linda, *Epistemic Authority: A Theory of Trust, Authority, and Autonomy in Belief*, ed. by Oxford University Press, 2012;
182. VECOLI, Fabrizio, *Lo spirito soffia nel deserto. Carismi, discernimento e autorità nel monachesimo egiziano antico*, Morcelliana, Brescia, 2006;
183. VOVELLE, Michele, *The Revolution against the Church. From the Reason to the Supreme Being*, translated by Allan Fosé, Ohio University Press, Columbus, 1992;
184. WARD, Benedicta, *The sayings of the desert fathers*, SLG, 1975, format electronic;
185. WEBER, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, trad. Ihor Lemnij, Ed. Humanitas, București, 2003;
186. Idem, *Politica, o vocație și o profesie*, Ed. Anima, București, 1992;
187. WILLIAMS, Bernard, *Introducere în etică*, Ed. Alternative, București, 1993;
188. WRIGHT, N. T., *Scriptura și Autoritatea lui Dumnezeu*, trad. Arhid. Prof. Dr. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2016;

189. YANNARAS, Christos, *Libertatea moralei*, trad., Mihai Cantuniari, Ed. Anastasia, București, 2004;
190. ZAHAROU, Arhim., Zaharia, *Lărgiți și voi inimile voastre*, trad. Mariam Vicol, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009;
191. ZIZIOULAS, Ioannis, *Ființa Eclesială*, trad. Pr. Dr. Aurel Nae, Ed. Bizantină, București, 2007;
192. Idem, *Being as Communion*, Crestwood N.Y., St Vladimir's Seminary Press, 1985, Miroslov Volf, *After our Likeness. The Church as the Image of the Trinity*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, 1998;
193. Idem, *Euharistie, Episcop, Biserică*, trad. de pr. dr. Ioan Valentin Istrati și Geanina Chiriac, Ed. Basilica, București, 2009;
194. Idem, *Comuniune și alteritate: ființarea personal-edesială*, trad. Pr. Dr. Liviu Barbu, București, Ed. Sophia, București, 2013.

V. ARTICOLE ȘI STUDII

195. BĂLAN, Marin, *Categoriile lui Aristotel ca text de autoritate*, în *Analele Universității din București – seria Filosofie*, Vol. LIX, nr.1, Ed. Universității din București, 2010, pp. 108-152;
196. BOLOȘ, Pr. Dr., Cristian, *Teologia libertății în învățătura Sfântului Vasile cel Mare*, în revista *Altarul Banatului*, nr. 1-3, Timișoara, 2010, pp. 42-56;
197. BUCHIU, Pr. Conf. Dr., Ștefan, *Cosmologia în opera Părintelui Stăniloae și implicațiile ei ecologice*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4, București, 2003, pp. 14-42;
198. CONGAR, Yves, *L'ecclésiologie, de la Révolution française au Concile du Vatican, sous le signe de l'affirmation de l'autorité*, în *Rev. Sciences Religieuses*, tome 34, fascicule 2-4, 1960. *L'ecclésiologie au XIXe siècle*. pp. 53-82;
199. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Sfințenia – conținut și scop al autorității eclesiale și al puterii învățătoarești*, în *Candela Moldovei*, An XI, Nr. 8-9, Iași, 2002, pp. 4-12;
200. DOBRE, Marius, *Schiță despre autoritatea epistemică la Platon*, în *ASTRA*, nr. 5, Sibiu, 2000;
201. GUY, Jean-Claude, *Educational Innovation in the Dessert Fathers*, în *Eastern Churches Review*, vol. 6, Oxford, 1974, pp. 45-137;
202. ICĂ, Pr. Prof. Dr., Ioan, *Sensul și specificul ortodoxiei românești – teologia slujirii*, în *Ortodoxia*, nr. 4, anul 1971, pp. 620-640;
203. IRINEU, Mitropolitul Olteniei, *Omul după chipul nemuritor al lui Dumnezeu este făcut în timp și trăiește în veșnicie*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, Anul LXV, nr. 1-4, Craiova, 2014, pp. 14- 47;
204. MANTZARIDIS, Georgios, *Autonomie și Eteronomie în Morală*, trad. de Protos. Nathanael Neacșu și tipărit ulterior în revista *Teologie și Viață*, nr. 9-12, Iași 2014, pp. 185-192;

205. MELNICIUC PUICĂ, Pr. Lect. Univ. Dr., Ilie, *Libertatea creștină și actualitatea ei exprimată în epistolele către Corinteni*, în revista *Teologie și Viață*, nr. 5-8, Iași, 2009, pp. 40-59.
206. MIETH, Dietmar, *Autonomie. Emploi du terme en morale chrétienne, fondamentale*, în *Autonomie, dimensions éthiques de la liberté*, Universitaires Fribourg, Suisse, Ed. Cerf, Paris, 1996;
207. MOLDOVAN, Conf. Univ. Dr., Sebastian, *Imperativul (normă, lege, poruncă, ordine, rânduială, disciplină, autoritate). O perspectivă onto-teologică*, În *Revista Teologică*, anul XXV, nr. 4-6, Sibiu, 2015, pp. 122-141;
208. MOLDOVAN, Pr. Prof., Ilie, *Spiritualitate și responsabilitate în viața creștină*, în *Studii teologice*, an XXXVII (1985), nr. 1-2, pp. 139-172;
209. MUNIER, Charles, *L'autorité de l'Église et l'autorité de l'Esprit d'après Tertullien*, in: *Revue des Sciences Religieuses*, tome 58, fascicule 1-3, 1984, pp. 77-90;
210. PLONGERON, Berand, *L'Église et les Déclarations des droits de l'homme au XVIIIe siècle*, mai-iunie 1979, pp. 358-377;
211. POPA, Pr. Prof. Univ. Dr., Gheorghe, *Libertate și responsabilitate creștină*, în *Teologie și Viață*, An LXVIII, (1992), Nr. 1-3, pp. 33-53;
212. Idem, *Teologie și ideologie. Tentația interpretării ideologice în cadrul discursului teologic*, în *Studii Teologice*, seria a III-a, anul I, nr. 1-3, București, 2005, pp. 22-36;
213. Idem, *Asceza ca teorie și practică în viața creștină*, în *Teologie și Viață*, An LXX, (1994), nr. 1-4, pp. 18-32;
214. RĂDUCĂ, Drd., Vasile, *Voința și libertatea în gândirea Sfântului Grigorie de Nyssa*, în *Studii Teologice*, an XXXV (1983), nr. 1-2, pp. 58-72;
215. RUSCAN, Drd., Filaret, *Autoritatea morală și rolul ei în educație*, în *Studia Theologica Doctoralia*, vol. VIII, Ed. Doxologia, Iași, 2017, pp. 464-477;
216. SEMEN, Pr. Prof. Univ. Dr., Petre, *Biblia ni-l descoperă pe Dumnezeu ca iubire*, în rev. *Teologia*, anul IV, nr. 3, Arad, 2000, pp. 18-28;
217. SIMEON, Arhim., *Poruncile lui Dumnezeu și libertatea omului*, în rev. *Buisson Ardent* nr. 10/2004, apud, vol. *S-a dus să-L vadă pe Dumnezeu precum este*, Ed. Renașterea, Cluj Napoca, 2013, pp. 172-185;
218. SINTOMER, Yves, *Pouvoir et autorité chez Hannah Arendt*, in *L'Homme et la société*, N. 113, 1994, pp. 117-131;
219. STAN, Pr., Liviu, *Sucesiunea apostolică*, în *Studii Teologice*, nr. 3-4, pp. 155-163;
220. STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr., Dumitru, *Biserica în sensul de locaș și de largă comuniune în Hristos*, în *Ortodoxia*, nr. 3, București, 1982, pp. 336-346;
221. Idem, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în *Ortodoxia*, an. XXV, nr. 3, București, 1973, pp. 347 – 362;
222. Idem, *Creația ca dar și tainele Bisericii*, în *Rev. Ortodoxia*, nr. 1, București, 1976, pp. 10-17;
223. Idem, *Desăvârșirea noastră în Hristos după învățătura Bisericii Ortodoxe*, în *Rev. Mitropolia Olteniei*, nr. 1-2, Craiova, 1980, pp. 76-111;
224. Idem, *Dinamica creației în Biserică*, în *Ortodoxia*, nr. 3-4, 1977, pp. 281-291;
225. Idem, *Responsabilitatea creștină*, în *Rev. Ortodoxia*, nr. 2, București, 1970, pp. 181-191;

226. Idem, *Sinteză ecleziologică*, în *Studii Teologice*. Nr. 5-6, București, 1955, pp. 263-284;
227. Idem, *Temeiurile teologice ale ierarhiei și sinodalității*, în *Studii Teologice*, București, 1970, pp. 163-178;
228. TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Arhiereul – slujitor demn și conducător smerit în Biserică*, în *Teologie și viață*, nr. 5-8, Iași, 2011, pp. 5-14;
229. THALMANN, William, *Despotic Authority, Fear and Ideology of Slavery*, în *Fear of Slaves - Fear of Enslavement in the Ancient Mediterranean*, Rethymnon 4-7 november 2004, ed. Presses Universitaires de Franche-Comté, 2007, pp. 193-205;
230. TOFANĂ, Pr. Prof. Univ. Dr., Stelian, *Euharistia în arătarea la Emaus (Luca 24, 13-35). Repere exegetice și teologice*, în revista *Ortodoxia*, nr. 1-2, 2002, pp. 14-24;
231. UNGUREANU, Francisc, *Autonomie, heteronomie sau teonomie în morală*, în *Caietele Institutului Catolic II*, nr. 25-29, 2001, pp. 25-29;
232. VIERU, Drd., Augustin Cezar, *Libertate și responsabilitate în iubire*, în vol. *Adversus Haereses*, vol. 3, Ed. Lumen, Iași, 2009, pp. 515-545.
233. VLAD, Pr. Conf. Univ. Dr., Vasile, *Perspectiva părintelui Ilie Moldovan asupra Teologiei Morale ca viață în Hristos*, în vol. *Ne piere neamul! Mărturii întru aducerea-aminte a Părintelui Ilie Moldovan*, Ed. Andreiană, Sibiu, 2016, pp. 221-265;
234. ZAHAROU, Arhim., Zaharia, *Fericirile – trepte ale căii pogorâtoare a lui Hristos*, în *Revista Altarul Banatului*, nr. 4-6 (aprilie-iunie) 2016, pp. 76-87;

VI. ENCICLOPEDII, DICȚIONARE, VOCABULARE

235. *A Greek – English Lexicon*, Edited at the Clarendon Press, Oxford, 1996;
236. ALEXIANU Marius, CURCĂ, Roxana, *Cuvinte grecești universale*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005;
237. BAILLY, Anatole, *Dicționar grec-francez*, Ed. Hachete, Paris, 1996;
238. BENVENISTE, Émile, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, trad., note și postfață de Dan Slușanschi, Ed. Paideia, București, 2005;
239. BIAS DIN PRIENE (642-577 î. Hr.), în *Enciclopedia înțelepciunii*, trad. Bogdan Budeș, Nadejda Chițan, Ed. Roossa, București, 2013;
240. BLOCH, Henriette, *Grand Dictionnaire de la psychologie*, Ed. Larousse, Paris, 1999;
241. BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr., Ene, BRANIȘTE, Prof., Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezană, Caransebeș, 2001;
242. BRIA, Pr. Prof. Dr., Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă. A-Z.*, (DTO), ediția a II-a revizuită și completată, EIBMBOR, București, 1994;
243. CARREZ, Maurice, MOREL, François, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, trad. de Gheorghe Badea, Ed. Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 1999;
244. COLAS, Dominique, *Dicționarul de gândire politică*, trad. Dumitru Purnichescu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2003;
245. COTOLULIS, Socratis, *Dicționar român-grec*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975;

246. CRĂCEA, Elena, *Dicționar român-latin, latin-român*, Ed. Steaua Nordului, Constanța, 2009;
247. *Dicționar italian-român*, Ed. Științifică, București, 1963;
248. *Dicționarul biblic*, vol. I, trad. Constantin MOISA, Ed. Stphanus, București, 1975;
249. *Dicționarul Explicativ al limbii române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2016, vol. I;
250. DOUGLAS, Ph.D John D., *Dicționar biblic*, Ed. Cartea creștină, Oradea, 1995;
251. GOLITZIN, Alexander, *Historical dictionary of the Orthodox church*, Scarecrow Press, Inc., Lanham, 1996;
252. GUȚU, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, Ed. Humanitas, București, 2007;
253. HANGANU, Aurelia, *Fondul enciclopedic de termeni de origine greco-latină*, Ed. Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 2011;
254. IOANIDU, G., *Dicționar elino-românesku*, Tipografia Statului, București, 1864;
255. KREIGER, Leonard, *Dictionary of the history of ideas*, ed. Philip Wiener, 5 vol., New York, 1973;
256. LACOSTE, Jean Yves, *Encyclopedia of Christian Theology*, vol. 1, Routledge, 2005;
257. LAMPE, G. W. H.; ELY, D. D., *A Patristic Greek Lexicon*, Edited at the Clarendon Press, Oxford, 1961;
258. LEMOINE, Luarent, *Dictionnaire encyclopédique d'éthique chrétienne*, Ed. Cerf, Paris, 2013;
259. LUNGU, Prof. Marius; LUNGU, Prof., Mariana, *Dicționar Român-Latin. Latin-Român*, Ed. Steaua Nordului Grup SRL, Constanța, 2002;
260. MARDARE, Valeriu, *Dicționar Român-Neo-grec*, Ed. Polirom, Iași, 2009;
261. *Mic Dicționar Academic*, Ed. Academiei Române, București, 2010;
262. OPREA, Ioan, *et alii*, *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, Ed. Litera Internațional, București, 2006;
263. PETERS, Francis E., *Termenii filozofiei grecești*, trad de Dragan Stoianovici, Ed. Humanitas, București, 1997;
264. RACHET, Guy, *Dicționar de civilizație greacă*, trad. C. Litman, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998;
265. ROSSER, John H., *Historical dictionary of Byzantium*, Edition of Boston College, 1971;
266. STĂNCIULESCU-CUZA, Lect. Univ. Dr. Mariana, *Dizionario italiano-romeno*, Ed. Ed. 100+1 Gramar, București, 1996.

VII. RESURSE ELECTRONICE

267. <http://latin-dictionary.net/>;
268. <http://patriarhia.ro/>;
269. <http://www.dictionar.us/roman-italian/>;
270. <http://www.greekbible.com/>;
271. <http://www.orthodoxytoday.org/>;
272. <http://ziarullumina.ro/>;

273. <https://basilica.ro/>;
274. <https://dexonline.ro/>;
275. <https://doxologia.ro/>;
276. <https://en.oxforddictionaries.com/>;
277. <https://fr.glosbe.com/>;
278. <https://gazetadecluj.ro/>;
279. <https://www.ahdictionary.com/>;
280. <https://www.biblestudytools.com/>;
281. <https://www.blueletterbible.org/>;
282. <https://www.crestinortodox.ro/>;
283. <https://www.europafm.ro/>;
284. <https://www.grand-dictionnaire-latin.com/>;
285. <https://www.ioanguradeaur.ro/>;
286. <https://www.littre.org/>;
287. <https://www.thefreedictionary.com/>.